

ТОВАРИСТВО ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ В США: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА

Артем Теодорович

У статті висвітлено історію становлення та розвитку північноамериканського осередку педагогічної компаративістики та міжнародної освіти, проаналізовано основні напрямки та рушійні сили його діяльності.

Ключові слова: товариство порівняльної педагогіки та міжнародної освіти, історія, становлення, досвід, співробітництво.

Попри те, що порівняльна педагогіка – це наука, яка продовжує переживати процес розвитку власних методологічних засад, вона є не такою вже й молодою і має двохсотрічну історію [1, 18]. У той же час Україна залишається чи не єдиною європейською країною, де не функціонує асоціація педагогів-компаративістів, що негативно впливає на наукові дослідження у цій галузі [29, 11]. З огляду на це важливо проаналізувати досвід північноамериканського Товариства порівняльної педагогіки та міжнародної освіти в США, що має найдавнішу у світі історію існування.

Отже, метою статті є висвітлення ролі Товариства у проведенні та координації наукових досліджень у галузі педагогічної компаративістики, а також окреслення перспектив використання цього досвіду українськими науковцями.

На жаль, діяльності Товариства порівняльної педагогіки та міжнародної освіти в США присвячували свої статті лише зарубіжні дослідники. Перші спроби дати оцінку діяльності Товариства зробили такі його члени, як В.В. Брікман [30], Е.Х. Епстейн [3; 21] та Е.Ш. Свінг [20]. Російські вчені Б.Л. Вульфсон та З.О. Малькова, відзначаючи, що Товариство стало першим у світі науково-громадським центром розвитку порівняльно-педагогічних досліджень, обмежилися лише зазначенням дати його заснування [1, 7].

Як видно з оригіналу назви Товариства – *The Comparative and International Education Society Inc.*, – його члени не обмежують коло своїх наукових досліджень питаннями порівняння закордонних освітніх явищ із північноамериканськими відповідниками. Відсутність у офіційній назві осередку вказівки на його національну приналежність професор Ервін Х. Епстейн зумовлює двома чинниками: «по-перше, фундатори організації не передбачали, що за декілька років з'являться інші асоціації педагогів-компаративістів, зокрема й міжнародні; по-друге, чверть членів Товариства не є громадянами США, зокрема, приблизно 15 відсотків з них є канадцами, до того ж щорічні конференції Товариства неодноразово готувалися та проводилися за межами країни: у Канаді, Мексиці, на Ямайці» [21, 12].

Товариство порівняльної педагогіки та міжнародної освіти (ТППМО) було засноване у 1956 році «для сприяння міжнародному порозумінню, фундаментальним науковим дослідженням, навчальним досягненням та соціальному розвитку завдяки аналізу педагогічних ідей, систем та реалій різних країн» [21, 10]. Організації Товариства передували три щорічні конференції освітян-компаративістів, які проводилися в університеті Нью-Йорку за ініціативи Вільяма В. Брікмана, який і став першим президентом ТППМО.

Невдовзі після проведення першої з вищезгаданих конференцій у 1954 році у Вашингтоні відбулась зустріч між організаторами форуму компаративістів та представниками Департаменту освіти США. Згодом вирішено розпочати систематичну роботу з організації закордонних відряджень (*study tours*) американських педагогів-компаративістів, які б мали можливість досліджувати освітню політику інших країн безпосередньо на місцях. Уже за перші шість років своєї діяльності Товариство влаштувало закордонні поїздки своїх членів до 24 країн на п'яти континентах. Особливо слід відзначити п'ятитижневу поїздку американських компаративістів до Радянського Союзу, яка відбулась у 1957 році за умов складних американо-радянських політичних відносин.

Вартує уваги успішна господарча діяльність Товариства від початку його існування, про що свідчить зростання активів у фінансовому звіті секретаря-скарбника ТППМО: від 554 доларів у 1957 році до 21 624 доларів у 1967 році. Нині осередок має пільговий статус неприбуткової організації, що надає можливість вільно отримувати внески, не обтяжені податками. Так, у 2000 році за заповітом професора Колумбійського університету Лос-Анджелеса Д.Ф. Неллера Товариство отримало 100.000 доларів [20, 5].

Із перших років свого існування Товариство приділяло значну увагу співробітництву з іншими організаціями, зацікавленими в розвитку порівняльно-педагогічних досліджень. У протоколі новоствореної організації було зазначено, що вона за першої можливості співробітничатиме із такими інституціями, як ЮНЕСКО, Міжнародний інститут освіти (*International Institute of Education*), Організацією американських штатів (*Organization of American States*) [20, 2]. Слід зазначити, що до 1970 року Товариство проводило свої щорічні конференції спільно з Американською асоціацією педагогічних коледжів (*American Association of Colleges of Teacher Education*), Національним товариством викладачів педагогічних коледжів (*National Society of College Teachers of Education*) та Асоціацією студентів педагогічних коледжів (*Association of Student Teaching*). Перша самостійна конференція ТППМО відбулась у 1970 році в університеті штату Атланта (США). Проте співробітництво із спорідненими науково-дослідними асоціаціями не припинялося, зокрема й при проведенні щорічних форумів. Уже в 1973 році Товариство провело та було співорганізатором низки конференцій: національної – в Сан-Антоніо, регіональної – в університеті Айови, а також традиційної – спільно з іншими науково-педагогічними асоціаціями – в Чикаго [20, 7].

У 1970-му році Товариство стало членом-засновником Міжнародної ради порівняльно-педагогічних товариств (*World Council of Comparative Education Societies*). Після юридичного оформлення Міжнародної ради як організації у 1986 році Товариство задекларувало намір підтримувати зв'язки між організаціями в тому, що стосується сприяння участі членів ТППМО в конгресах Ради, публікації періодичної інформації про її діяльність у Віснику Товариства, вирішення фінансових питань тощо. У 1997 році збори Товариства постановили, що їхнім офіційним представником у Раді має бути колишній президент ТППМО.

Перший президент Міжнародної ради, член ТППМО професор Джозеф Кац виступив з пропозицією щодо зміни назви Товариства, засвідчивши серед наукових інтересів важливість питань міжнародної освіти (до 1967 року у назві осередку було відсутнє слово «*International*»). Після запеклих дебатів (деякі члени організації висловлювали побоювання щодо можливої зміни дослідницьких пріоритетів Товариства на користь практичних проектів і міжнародних обмінів) нововведення було схвалене [20, 8].

Станом на 2008 рік налічувалося вже дві тисячі членів товариства. Серед них викладачі університетів, науковці та студенти зі всього світу. Їхня діяльність базується на міждисциплінарних інтересах та науковій експертизі педагогічних явищ в історичному, соціологічному, економічному, психологічному, антропологічному аспектах. Членами Товариства є також 1000 установ, в основному це академічні бібліотеки та міжнародні асоціації.

Ресурсно-інформаційною базою діяльності Товариства є професійний реферований журнал «Порівняльно-педагогічний огляд» (*Comparative Education Review*), що видається в університеті Лойола (Чикаго, США) чотири рази на рік, щоквартальний «Вісник товариства» (*CIES Newsletter*), вебсайт Товариства [24], щорічна конференція, якій передують регіональні збори членів ТППМО [14], постійні та тимчасові комітети, спеціальні комісії, що забезпечують рівноцінне представництво професійних інтересів усіх членів Товариства [16], а також архівосховище [3].

Заснований у 1957 році для сприяння вивченню та викладанню порівняльної педагогіки, журнал ТППМО «Порівняльно-педагогічний огляд» зарекомендував себе як надійне джерело знань про освіту на північноамериканському континенті та в інших країнах світу. Як зазначено на офіційному вебсайті Товариства, це періодичне видання «висвітлює результати досліджень навчально-виховного процесу різних країн, а також соціальні, економічні та політичні сили, які на цей процес впливають» [18]. Перший головний редактор видання професор Джордж З. Бірідей залучив до складу редакційної колегії провідних фахівців-компаративістів не тільки зі США та Канади, а й багатьох інших країн, здебільшого європейських [20, 3].

Слід відзначити вільний доступ до змісту всіх чисел «Порівняльно-педагогічного огляду» на вебсайті Товариства, а також солідні бібліографічні покажчики статей, присвячених педагогічній компаративістиці не тільки цього видання, а й іншої фахової періодики. У передмові до другого видання покажчика, складеного Крістіною С. Паркер та Ервіном Х. Епстейном, зазначається, що на відміну від попереднього зразка, який містив алфавітний каталог журнальних статей за 1957-1991 роки, надаються іменний, систематичний та географічний покажчики статей, що побачили світ у 1957-1998 роках. Цікаво, що інформація, розміщена на сторінках журналу, стосується освітніх явищ понад ста спільнот, серед яких не тільки офіційно визнані країни, а й території етнічних груп

населення, що не мають державності. У передмові до бібліографічного покажчика журналу у 2000 році повідомляється, що автори його матеріалів мали доступ до вихідних даних статей із 181-го видання, які у свою чергу мали 1232 посилання на джерела науково-педагогічної інформації у різних країнах світу [18].

Актуальність та важливість порівняльно-педагогічних досліджень для освітньої політики США засвідчує діяльність комітету стипендій Товариства. Стипендіальний комітет взяв активну участь у розробці положення про присвоєння звання «Почесний член Товариства» (*Honorary Fellows Award*), затвердженого радою директорів у 1986 році. Наступного року перше таке звання було присвоєне одному з фундаторів ТППМО К.А. Егерстену. Ще раніше, у 1980 році, для вшанування пам'яті цього визначного діяча Товариства за підтримки Програми соціального фонду мічиганського університету (*Social Foundations Program at the University of Michigan*) було започатковано традицію щорічних лекцій Егерстена. Першу з них під назвою «Порівняльна педагогіка та соціальна опіка» провів професор Педагогічного коледжу лондонського університету Брайан Холмс під час щорічної конференції ТППМО у Ванкувері. Серед інших науковців, яким було надане почесне право виступити із такою лекцією, стала у 1989 році і російська дослідниця З.О. Малькова.

У 2009 році комітет започаткував одержання таких грантів: стипендія за найкращу дисертацію в галузі порівняльної педагогіки (*Gail P. Kelly Award*) – у складі журі представники університетів Гонконгу, Канади та США, стипендія за найкращу статтю у «Порівняльно-педагогічному огляді» (*George Bereday Award*), а також стипендія за найкращу статтю, що стосується проблем африканських народів (*Joyce Cain Award*). Про умови надання грантів повідомляє спеціальне видання стипендіального комітету ([Awards Committee Handbook](#)) [4]. Очолює стипендіальний комітет Товариства професор Патріція К. Кубов, директор Центру порівняльної та міжнародної освіти в університеті Боулінг Грін Стейт штату Огайо, яка започаткувала збірку методичних матеріалів, а також роботу студентського і викладацького он-лайн клубу з питань педагогічної компаративістики [17].

Серед інших структурних підрозділів Товариства комітет науковців-початківців (*CIES New Scholars Committee*), створений у 1991 році з ініціативи ради директорів ТППМО. Як зазначено на вебсайті комітету, цілями його діяльності є залучення нових членів Товариства через різноманітні програми, а також надання інформації про можливості працевлаштування науковців. Голова комітету – професор Гавайського університету Лінда Фуруто – координує діяльність трьох підкомісій: зовнішніх зв'язків, майстер-класів та технологій. Підкомісія зовнішніх зв'язків (*New Scholars Outreach Committee*) залучає до порівняльно-педагогічних досліджень перспективних студентів та випускників університетів через проведення виїзних засідань та круглих столів, здійснює співробітництво з іншими комітетами «Товариства». Підкомісія з майстер-класів (*New Scholars Workshop Committee*) планує та проводить практичні заняття і майстер-класи, надає стипендії учасникам цих сесій. Вони зазвичай проходять під час щорічних конференцій ТППМО і надають аспірантам можливість обговорити результати наукових досліджень із колегами та досвідченими науковцями.

Увагу молодих дослідників мають привернути відповіді знаних науковців на актуальні питання педагогічної компаративістики, розміщені на вебсайті комітету. Наприклад, для з'ясування найбільш актуальних тенденцій у розвитку педагогічної компаративістики молодим науковцям пропонують передмову професора Р.Ф. Арнове до книги «*Refraining Comparative Education. The Dialectic of the*

Global and the Local»; розгорнутий список літератури, укладений професором Д. Постом тощо [13].

Ще один постійний комітет Товариства – комітет гендерних питань в освіті (*Gender and Education Committee*) – має на меті сприяти залученню жінок до освітянської галузі та їхній фаховій підготовці. Актив комітету організує щорічні симпозиуми, на яких оприлюднюються результати наукових досліджень, а також плануються нові наукові розвідки у цій галузі. У 1994 році комітет ініціював преміювання кращого дисертаційного дослідження, присвяченого проблемі соціальної справедливості щодо жінок у міжнародному або компаративному контексті (*Gail P. Kelly Award*). Про авторитетність комітету свідчить і те, що троє його очільників – Неллі Стромквіст, Карен Бірамія та Хейді Росс – стали згодом президентами ТППМО [8].

Активно діє і створений у 1990 році комітет з питань національних меншин та людей з обмеженими фізичними можливостями (*Underrepresented Racial, Ethnic and Ability Groups*), який також має окремий вебсайт та надає гранти для участі в форумах ТППМО відповідним категоріям дослідників. Перший керівник комітету Кессай Фрімен згодом став президентом Товариства. З 2008 року справами комітету керує професор лондонського університету (*University of London, UK*) Мозес Океч [28].

На окрему увагу заслуговує діяльність численних спеціальних комісій Товариства (*CIES Special Interests Groups*). Всі вони розпочали свою діяльність у XXI столітті. Зокрема, під час 51-ї конференції ТППМО були проведені семінари, організовані комісією педагогічних досліджень в Африці (*Africa SIG*). Їх проводили як африканські дослідники, так і ветерани Товариства, серед яких екс-президент Міжнародної ради порівняльно-педагогічних товариств професор Марк Брей [5].

Під час конференції ТППМО у 2007 році було прийнято рішення про організацію спеціальної комісії у справах педагогіки раннього дитинства (*Early Childhood Development SIG*). Нині на вебсайті комісії не тільки інформація організаційного характеру, а й зміст презентацій членів комісії, представлених на конференції ТППМО у 2009 році [6].

Спеціальна комісія з питань освіти заради миру (*The Peace Education SIG*) розпочала свою діяльність у 2005 році. Ініціатором її заснування та першим головою комісії став професор Джінг Лін. У 2008 році під патронатом комісії на щорічній конференції ТППМО було проведено три семінари під загальною назвою «На шляху до рівноправності та соціальної справедливості». Окремо розглядалися проблеми навчання дітей із таборів біженців Східної Африки, нетрадиційної мистецької освіти Камбоджі, співробітництва між недержавними організаціями в Ізраїлі та Палестині, центрів попередження дитячої злочинності у США.

Вартий уваги семінар, присвячений міжнародним перспективам миротворчих досліджень, який відбувся в рамках зазначеної конференції. До участі в ньому було залучено провідних фахівців з усього світу. Зокрема, співробітник ЮНЕСКО, професор Яков Ірам (Ізраїль) доповів про координацію проекту «Культура заради миру», в якому беруть участь ізраїльтяни та палестинці. Професор університету Делля Саль Ліпа (Філіппіни) Йоланда Африка доповіла про програму, що сприяє кращому порозумінню різних етнічних та релігійних груп Філіппін. Професор Магнус Хаавельсруд (Норвегія), засновник комісії освіти заради миру при Міжнародній асоціації миротворчих досліджень (*International Peace Research Association*), презентував основні теоретичні положення щодо структури, змісту і методів миротворчих педагогічних досліджень. Професор Університету

миру (*University of Peace*) Коста-Ріки Аліша Кабезудо розповіла про демократичні та миротворчі досягнення в системах освіти різних регіонів Латинської Америки. У семінарі також брала участь редактор видання «Журнал освіти заради миру» (*Journal of Peace Education*) Дженні Лам (Гаваї).

Велику кількість пропозицій щодо виступів на конференції ТППМО у 2009 році спричинила тема секції комісії «Оцінювання стабільності? Політика оцінювання у дослідженнях та практиці педагогіки миру». У трьох секційних семінарах взяли участь фахівці з Ізраїлю, Іспанії, Північної Ірландії, США та Таїланду [27].

На окрему увагу заслуговує діяльність нещодавно утвореної комісії патріотичної освіти та педагогіки демократії (*The Citizenship and Democratic Education SIG*). На її вебсайті міститься інформація про зміст виступів, виголошених під час секційних засідань комісії на 52-й конференції ТППМО «Рівний доступ до освіти: міжнародний контекст». Учасники засідань заслухали та обговорили низку доповідей про міжнародні проблеми громадянського виховання. Їх оприлюднили дослідники із Великобританії, Грузії, Канади, Мексики, Норвегії, Польщі та США. Зокрема, голова цієї комісії Анатолій Рапопорт (університет Пердью, США) на одному із засідань виступив з доповіддю «Схожа риторика, різні цілі: сучасні тенденції у патріотичному вихованні Росії та України», дослідниця із Мічиганського університету Олена Кошманова оприлюднила доповідь «Відродження нації та національної ідентичності в Україні» [23].

Чимало інформації щодо стану порівняльно-педагогічних досліджень в університетах світу містить сайт комісії з вищої освіти, що розпочала свою роботу у 2008 році. Вже наступного року побачив світ перший офіційний вісник комісії «Порівняльна та міжнародна вища освіта» (*Comparative & International Higher Education*). Комісія оголосила конкурс на преміювання кращої порівняльно-педагогічної статті, книги, дисертації на тему університетської освіти, а також цільовий грант «Визначний внесок» (*Lifetime Contribution*).

Заслуговує на увагу проект комісії з публікації серії книг, що стосуються сучасних досліджень міжнародної вищої освіти. На цю пропозицію комісії відгукнулись уже три групи американських дослідників, які запропонували колегам надсилати свої монографії до запланованих тематичних збірок наукових праць з такими орієнтовними назвами: «Вища освіта, політика та феномен міжнародної конкуренції», «Міжнародна мобільність студентів: національна стратегія та міжнародні тенденції», «Підвищення ефективності фінансової моделі закладу середньої спеціальної освіти в умовах глобалізації» [10].

Висловлюємо надію, що вітчизняних педагогів-компаративістів особливо зацікавить робота комісії Товариства, що опікується координацією досліджень освітніх явищ на території Євразії (*CIES Eurasia SIG*). Незважаючи на те, що історія цього наукового колективу бере свій початок лише у березні 2009 року, уже в жовтні того ж року в університеті Ліхай (США) комісія організувала та провела регіональну конференцію Товариства. Зміст та оформлення вебсайту комісії супроводжені перекладами російською мовою, численними світлинами, що нагадують про реалії пострадянського буття, чітко окреслюючи спрямованість дослідницьких інтересів цього наукового осередку [7].

При Товаристві нещодавно створені такі нові комісії: вроджених та набутих знань ([*Indigenous Knowledge and the Academy SIG*](#)) [22], латиноамериканських досліджень [11], писемності [9], досліджень у Південній Азії [15], досліджень у Середній Азії [12], культурного контексту педагогіки та гуманітарного потенціалу [25], інформаційно-комунікаційних технологій [26]. На сайтах цих комісій Товариства міститься інформація про цілі та очікувані результати їхньої діяльності, інші матеріали організаційного характеру.

Чимало інформації, необхідної для розуміння передумов та результатів порівняльно-педагогічних досліджень у США та за межами країни, нагромаджено в архіві ТППМО. Як зазначає професор Епстейн, який є офіційним архіваріусом Товариства, уже саме існування архіву є свідченням значущості не тільки організації, а й галузі досліджень, яку він представляє [3:3]. Архів було засновано у 1980 році за ініціативи Ради директорів ТППМО та головного редактора «Порівняльно-педагогічного огляду» професора Джорджа Бірідея. Розташований у приміщенні Кентського університету США, він зберігає матеріали редакції цього видання та «Вісника», архіви президентів Товариства, а також надходження з восьми інших американських університетів: офіційну документацію, листування, аудіо-, фото- та відеоматеріали, що стосуються їхнього співробітництва з ТППМО.

Дослідників історії порівняльно-педагогічних наукових організацій має зацікавити той факт, що донедавна архів був офіційним депозитарієм документів Міжнародної ради порівняльно-педагогічних товариств, тому деякі його матеріали висвітлюють діяльність цього авторитетного центру компаративних досліджень. Співробітники архіву усвідомлюють, що перед ними стоїть завдання не тільки збереження та примноження матеріалів, що стосуються порівняльно-педагогічних досліджень, а й перетворення його на потужний засіб сприяння науковим дослідженням, доступний широкому загалові.

Важливим джерелом дослідження Товариства є здійснений спільно з Педагогічним коледжем Колумбійського університету проект «Історія перших 50-ти років ТППМО вустами його президентів», приурочений святкуванню піввікового ювілею організації. Результатом проекту стали інтерв'ю із 25-а керівниками Товариства: від Р. Фрімана Батса (президент ТППМО у 1964 році) до Стівена Кліза (2007 рік), записані студентами та аспірантами, які спеціалізуються на порівняльно-педагогічних дослідженнях. Керівники проекту, президент ТППМО Джіта Стейнер-Хамсі та професор Ерік Джонсон, присвятили його колишньому президенту Товариства професору Полстону, колезі й другу, який пішов з життя у 2006 році [19].

Аналізуючи історію становлення Товариства порівняльної педагогіки та міжнародної освіти, маємо визнати, що цей організаційно-науковий осередок активно сприяв розвитку освітньої компаративістики не тільки у США, а й у світі загалом. Постійний зв'язок цієї організації як із державними структурами, так і з громадськими освітніми асоціаціями, зумовив зростання зацікавленості у порівняльно-педагогічних дослідженнях, проблемах міжнародної освіти не тільки

широкого загалу науковців, викладачів, студентів, а й політиків, урядовців, діячів у галузі освіти й культури з різних країн і континентів. Висловлюємо надію, що висвітлений у статті досвід діяльності Товариства буде корисним для налагодження тісної співпраці вітчизняних педагогів-компаративістів із зарубіжними колегами.

Список використаних джерел:

1. Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. *Методологические проблемы сравнительной педагогики*. – М.: издательство АПН СССР, 1991. – 93 с.
2. Лавриченко Н. *Методологічні аспекти порівняльно-педагогічних досліджень* // *Шлях освіти*, №1(46), 2006. – С.17–23.
3. An Archival Retrospective. Erwin H. Epstein. *CIES Historian*. Prepared in June, 2008. Режим доступу: <http://cies.us/An%20Archival%20Retrospective.pdf>.
4. *Awards Committee Handbook*. Режим доступу: <http://www.cies.us/AWRDJS00.pdf>.
5. CIES Africa SIG. Режим доступу: http://www.cies.us/ASIG_02_20_2007/index.htm
6. CIES Early Childhood Development SIG. Режим доступу: <http://www.cies.us/SIGS/ECD/aboutus.htm>.
7. CIES Eurasia SIG. Режим доступу: <http://cieseurasiasig.wordpress.com/>
8. CIES Gender and Education Committee. Режим доступу: <http://cies.us/Committees/Gender/index.htm>.
9. CIES Global Literacy SIG. Режим доступу: <http://www.cies.us/SIGS/GLSIG/GLSIGindex.html>.
10. CIES Higher Education SIG. <http://www.higheredsig.org/>
11. CIES Latin America SIG. Режим доступу: <http://www.cies.us/SIGS/LASIG/LASIGindex.html>
12. CIES Middle East SIG. Режим доступу: <http://cies.us/mesig/>
13. CIES New Scholars Committee. Режим доступу: http://www.cies.us/NS_home.htm
14. CIES Regional and National Conferences. Режим доступу: <http://www.cies.us/groups.htm#conf>
15. CIES South Asia SIG. Режим доступу: http://cies.us/SIGS/south_asia/aboutus.htm
16. CIES Special Interest Groups and Committees. Режим доступу: <http://www.cies.us/groups.htm#SIGs>.
17. *Comparative Education Instructional Materials Archive*. Режим доступу: <http://www.ice.bgsu.edu/ceima/about.php>.
18. *Comparative Education Review*. Режим доступу: <http://www.journals.uchicago.edu/page/cer/brief.html>
19. *Comparatively Speaking: CIES 50 Years*. Режим доступу: <http://logorevolution.com/cies50years/>
20. Elizabeth Sherman Swing. *The Comparative and International Education Society (CIES) // Common Interests, Uncommon Goals: Histories of the World Council of Comparative Education Societies*. Comparative Education Research Centre. 2007. Режим доступу: <http://www.CIESWCCES.pdf>.
21. Erwin H. Epstein. *Crucial Benchmarks in the Professionalization of Comparative Education // Comparative Education at Universities World Wide. Second Edition*. – WCCES, Bureau for Educational Services, Geneva, 2008. – P. 9–24.
22. *Indigenous Knowledge and the Academy SIG*. Режим доступу: http://www.cies.us/SIGS/Indigenous_Knowledge_SIG/index.htm
23. *The Citizenship and Democratic Education SIG*. Режим доступу: <http://www.cies.us/SIGS/CANDE/index.htm>
24. *The Comparative and International Education Society (CIES)* – Режим доступу: <http://www.cies.us/aboutus.htm>
25. *The Cultural Context of Education and Human Potential SIG*. Режим доступу: <http://www.sus.edu/PageDisplay.asp?p1=4921>
26. *The Information Communication and Technology for Development SIG*. Режим доступу: <http://www.cies.us/SIGS/ICT4D/index.htm>
27. *The Peace Education SIG*. Режим доступу: http://www.cies.us/SIGS/peace_education/index.htm
28. *Underrepresented Racial, Ethnic and Ability Groups*. Режим доступу: <http://cies.us/UREAG%2006/index%20UREAG.htm>.
29. Vandra Masemann, Mark Bray, & Maria Manzon eds. *The World Council of Comparative*

Education Societies (WCCES) // Common Interests, Uncommon Goals: Histories of the World Council of Comparative Education Societies. Comparative Education Research Centre. 2007. – P. 1–12.

30. *William W. Brickman. Comparative and International Education Society: An Historical Analysis // Comparative Education Review 21, nos. 2/3 (June/October 1977): P. 396–404.*